

УДК 316.77

Наталя МАСІ,

 старший викладач кафедри
 документознавства та інформаційної діяльності
 Одеського національного політехнічного
 університету

СОЦІОКУЛЬТУРНІ НАСЛІДКИ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ (за дисертаційним дослідженням)

У статті обґрунтовується теза про те, що віртуальне середовище, яке створюється за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, здійснює істотний вплив на формування, перш за все, нової молодіжної комунікаційної культури. Ці процеси, поряд з цілим рядом позитивних рис, характеризуються тенденцією іграїзації соціальних практик, роздвоєністю свідомості, ціннісно-змістовною дезорієнтацією членів молодіжної інформаційно розвиненої групи суспільства.

Ключові слова: молодіжна культура, віртуалізація, глобалізація, фрагментація, іграїзація, інформаційно-телекомунікаційні технології, інформаційно-комунікативне середовище.

В статті представлено обґрунтування тези про те, що существенное влияние на формирование современной молодёжной культуры оказывают такие факторы, как виртуализация пространства, которое создаётся с помощью информационно-телекоммуникационных технологий. Названные явления характеризуются тенденцией играизации социальных практик, раздвоенностью сознания и ценностно-содержательной дезориентацией представителей «продвинутой» молодёжной группы современного общества.

Ключевые слова: молодёжная культура, виртуализация, глобализация, фрагментация, играизация, информационно-телекоммуникационные технологии, информационно-коммуникативное общество.

This article has based the idea that virtualization of the environment that it's created by the new information telecommunication technologies, essentially affect the transformation society institutes. These transformations have a lot positive features due to environmental peculiarities mentioned here, they are characterized by the tendencies of social institutes, iharizasiya, split mind, a value-content disorientation of members advanced information society group.

Key words: virtualisation, globalization, fragmentation, information telecommunication technologies, information and communication society.

Інформаційне суспільство, яке формується в Україні в теперішній час, будується таким чином, що створення, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності та влади [7]. На думку деяких дослідників, сучасна технологічна складова соціально-культурного розвитку істотно більш значима, ніж вона була на початку ХХ ст., а швидкість змін, які відбуваються під її впливом, настільки вели-

ка, що на очах одного покоління проходить декілька циклів технологічного відновлення.

Починаючи з кінця минулого століття, в найбільш розвинених країнах, завдяки розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, сформувалося інформаційно-комунікативне середовище. І, незважаючи на те, що дане середовище в Україні через історичні і соціально-політичні причини ще не сформувалося повною мірою, проте процес його становлення набирає обертів. І

молодіжна культура в цьому процесі грає роль першопрохідника. У зв'язку з цим уявляється доцільним на рівні теоретичного та практичного аналізу розвитку соціальних комунікацій розглянути роль новітніх технологій як фактору становлення сучасного молодіжного інформаційно-комунікативного середовища і соціокультурні наслідки створення такого середовища як одну з основних умов майбутніх соціокультурних трансформацій українського суспільства в цілому.

Дослідження процесу формування молодіжної комунікативної культури в становленні сучасного інформаційно-комунікативного середовища актуальні саме в контексті визріваючих кардинальних змін теперішнього українського суспільства, оскільки розпочався процес наділення повсякденних взаємодій у суспільстві новими властивостями стереотипних і стабільних звичок, які виникають на основі використання Інтернет-технологій. Це веде до того, що змінюються форми соціальних інститутів та режими їх функціонування. Все це пояснює необхідність осмислення процесів нового етапу науково-технічного прогресу та його впливу на зміни в культурі обміну інформацією в сучасному суспільстві, а через це – зміни й самого суспільства.

Ще більше актуалізує дану проблему те, що результатом інформаційної революції, яка відбувається в теперішній час, стає постіндустріальний тип суспільства – інформаційне суспільство. В такому суспільстві інформаційні технології вже визначають картину сьогодення, а ще в більшій мірі вони будуть визначати картину майбутнього. Втім, ядро трансформацій, які переживає сучасний світ, пов'язано саме з технологіями обробки інформації та комунікацією.

Стижке розширення масштабів застосування інтернет-технологій супроводжується віртуалізацією людської діяльності в просторі культури. Причому, основу культурних трансформацій сучасного суспільства складають «мережні» структури. Саме через глобальні мережі відбувається становлення нових форм різноманітних соціальних інститутів, структур і співтовариств. Все це призводить до зміни форм буття людини. Оскільки культура, поряд з природою, є

однією з найважливіших форм цього буття, то вивчення тенденцій впливу мережних структур на життя суспільства і людини здобуває особливу значимість. Іншими словами, виникнення електронної віртуальної реальності не тільки провокує різні соціальні виклики, але і вимагає відповідного опису, пояснення і наукової рефлексії як на прикладному, так і на теоретичному рівні.

Відзначимо, що сьогодні якісно нове суспільство виникає під впливом розвитку інтернет-технологій і в зв'язку з реорганізацією сучасного суспільства та суспільних відносини, що формуються в ньому.

Актуальність цієї проблеми зростає ще значніше, якщо врахувати, що інформаційний пресинг провокує зростання ризиків масової «втечі» громадян, а особливо – молоді, в електронну віртуальну реальність, добровільного відходу людей «від існуючого до виникаючого». Як відомо, однією з гострих проблем сучасності є протиріччя між процесом глобалізації світу і прагненням до ідентичності локальних культур. Тим часом, з культурно-філософської точки зору, глобалізація являє собою діалектичний процес. Кооперація й індивідуалізація, інтеграція і диференціація, універсалізація і партикуляризація, конфлікти і співробітництво не виключають один одного, а припускають існування один одного через тенденції розвитку. В ході глобалізації процесів, які синхронно збігаються з процесами інформатизації і віртуалізації, певні ідеї і структури сучасного життя поширюються по всьому світу. Стрімкий розвиток електронних засобів масової інформації і комунікації забезпечив глобальне поширення «масової культури», яка часом несе в собі не стільки гуманні, скільки антигуманні цінності.

Крім того, розвиток електронної віртуалізації торкнувся таких сфер громадського життя, як економіка, політика, освіта та ін. Причому, перехід у віртуальний простір відбувається не тільки на рівні мережних технологій, але й у рамках некомп'ютерної віртуалізації соціальних інститутів. Як справедливо відзначає Т.В. Андріанова, в теперішній час культура, завдяки комунікаційним технологіям, перетворюється на геокультуру і відіграє все більшу роль у стратегічній політиці держав [1].

Мережні технології, з погляду Б.В. Маркова, істотно змінюють умови розвитку державної влади: з одного боку, з'являються можливості, які загрожують розвитку демократії (поширення несанкціонованої інформації, віртуальна координація груп), з іншого боку, розвиток телекомунікаційних технологій дає нові шанси демократизації на транснаціональному рівні [11]. Врахування цих обставин також актуалізує тему дисертаційного дослідження.

І, нарешті, для культури, як інтегративної області наукового знання, далеко не байдужа та обставина, що виникнення високотехнологічних телекомунікаційних мереж та величезних інформаційних потоків призвело до становлення особливої інформаційно-комунікативної субкультури окремих груп населення. Комп'ютерна мережа в такій постановці питання принципово відрізняється від традиційних джерел інформації тим, що вона скоріше не джерело, не одержувач, не оброблювач інформації, не скарбниця знаків, а генератор, чи, навіть, диктатор створення нових форм комунікативної активності людини. «Человек читающий (человек эпохи Гуттенберга) постепенно уступает свои позиции выработки понятий и создания схем объяснения мира Человеку Кликающему (от англ. click – щелкать), нажимающему, накликающему, указующему щелчком мыши на экранную картинку» [10; 13].

Настання ери електронної цивілізації передвіщали такі дослідники, як Е. Тоффлер, Дж. К. Гелбрейт, Д. Белл та ін. Тим часом, глобальні висновки були зроблені не відразу. Наприклад, Д. Белл у своїй роботі «Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования» [3] розглядав електронно-обчислювальну техніку лише як одну з наукомістких галузей і як необхідний засіб вирішення складних завдань із застосуванням системного аналізу теорії ігор. Пізніше Д. Белл, досліджуючи соціальні рамки інформаційного суспільства, дійде висновку: «В наступающем столетии решающее значение для экономической и социальной жизни, для способов производства знания, а также для характера трудовой деятельности человека приобретет становление нового социального уклада, зиждущегося на телекоммуникациях» [3]. Е. Тоффлер у своїй

роботі «Третья волна» виявляє соціально-економічні тенденції, які супроводжують розвиток інформаційних технологій, зокрема, він пророкує підвищення інтерактивності засобів масової інформації за рахунок впровадження нових мережних засобів комп'ютерних технологій [14].

Концепція інформаційно-комунікативного середовища як соціокультурного феномена сучасності бере свій початок з теорій інформаційного суспільства, які з'явилися на початку 1960-х років і дозволили розглядати становлення нового соціального стану з позицій зростання ролі наукового і технологічного фактора, зміни місця знань й інформації в житті суспільства. З цього моменту такі відомі дослідники, як Д. Белл, М. Маклюен, Т. Стоуньер, Е. Тоффлер розвивають методологічні положення вивчення суспільства, в якому на зміну праці і капіталу йде інформація і знання, що стають основним видом товару й однією з головних соціальних цінностей суспільства.

Необхідно відзначити, що в деяких випадках існують і більш помірні погляди, наприклад, М. Кастельса, який вважає, що економічні, політичні і культурні зміни лише були підсилені новими інформаційними технологіями. Виділяючи інформацію як ресурс, найбільш легкий для проникнення через межі часу і простору, М. Кастельс показує роль мережних структур: «Именно сети составляют новую социальную морфологию наших сообществ, а распространение «сетевой» логики в значительной мере сказывается на ходе и результате процессов, связанных с производством, повседневной жизнью, культурой и властью». [8] Таким чином, влада структури виявляється сильніше структури влади, а приналежність до тієї чи іншої мережі, поряд з динамікою розвитку одних мереж стосовно інших, виступає, за Кастельсом, як найважливіше джерело влади.

У радянському суспільствознавстві ідеї інформаційного суспільства одержали поширення завдяки роботам Р. Абдеева, В. Іноземцева, А. Ракитова, А. Урсула. Сьогодні, коли описані тенденції розвитку інформаційного суспільства не реалізуються повною мірою, закономірно з'являється ряд робіт (З. Бауман, Ж. Бодрийяр, У. Еко та ін.), які критикують концепції інформаційного суспільства як такі, що не відповідають

соціокультурній реальності початку XXI століття.

У даний час акцент зміщається на дослідження специфіки системи соціальних комунікацій у контексті інформатизації. Об'єктом уваги стають роль, статус, функції, структура соціальних комунікацій у сучасному суспільстві (Д. Іванов, І. Купер, А. Соколов). Особливості комунікації, яка здійснюється за допомогою інтернет-технологій, привертають увагу соціальних психологів, які роблять акцент на вивченні норм і правил мережного спілкування. Останнім часом з'являються роботи щодо інформаційно-комунікативного середовища не тільки як технологічного, але й як соціокультурного феномена (С. Бондаренко, В. Михайлов, С. Михайлов).

Велика увага приділяється сучасному стану соціокультурної реальності (З. Бауман, Ж. Бодрійяр, У. Еко), а також окремим її проявам: міфологічності, полікультурності і мозаїчності (А. Моль, Е. Тоффлер). На основі даних робіт можна визначити соціокультурні умови інституціональних змін у сучасному суспільстві.

Істотного значення для розуміння впливу на суспільство інтернет-технологій мав розвиток підходів до розуміння поняття «інформація». Перші спроби вивчення поняття «інформація» належать до 20-х – 30-х рр. XX ст. У той час найбільш розповсюдженим було розуміння інформації як опису фактів, відомостей, повідомлень. Радикально трактування поняття інформації змінилося зі створенням статистичної теорії інформації К. Шенноном [15] і кібернетики Н. Вінером [4] та У. Ешбі у другій половині XX століття. Під інформацією вже розумілися не просто будь-які відомості як результати комунікації, а лише такі, що зменшують невизначеність особи, яка одержує інформацію. Поряд із шенноновським вірогідним варіантом математичної теорії інформації з'явилися інші варіанти: комбінаторний, алгоритмічний, теоретико-категоріальний [4].

Дослідження інформації в семантичному, прагматичному й аксіологічному аспектах продовжили соціологи, економісти, фахівці інших галузей науки: М. Маклюен, А. Моль, С. Стоуньєр, М. Хілл та ін. Тим самим, поняття інформації отримало загальнонаукові риси.

Значний внесок у розробку питань використання можливостей нових інформа-

ційних і комунікаційних технологій внесли такі дослідники, як Е. Вартанова, Я. Засурський, В. Іноземцев, Б. Кристальний, І. Курносов, Г. Смолян, А. Урсул. Як правило, дослідники звертаються до трьох основних ланок комунікативного процесу: дослідження комунікатора, контент-аналіз текстів, дослідження аудиторії засобів комунікації.

Соціальна віртуальна реальність розглядається в працях із психології А. Войскунського, у філософських роботах С. Дятлова, Я. Засурського. Проте, поняття «соціальна віртуальна реальність» зазначено, але має малий ступінь розробленості.

Одним з найбільш повних досліджень впливу на суспільство в літературі з віртуалізації засобів комунікації є монографія Д. Іванова «Виртуализация общества» [6], в якій логіка віртуальної реальності представлена як заміщення реальних речей і вчинків образами, інакше – симуляціями.

Отже, можна виділити такі аспекти електронного середовища, до яких звертаються сучасні дослідники: зміна соціальних інститутів в умовах розвитку інформаційного суспільства; розвиток онлайн-співтовариств та їх взаємодія між собою і традиційними співтовариствами; вплив розвитку Internet на зміну системи соціальної комунікації; трансформація сучасної освіти й розвиток дистанційної освіти; проблема збереження культурної ідентичності; формування «електронної економіки»; формування «електронного уряду» та ін. [9].

Дуже швидкими темпами розвиваються емпіричні дослідження віртуальної культури. Їх тематика досить широка: структура і специфіка так званих «нових медіа» (Інтернет, інтерактивне телебачення, мобільні телекомунікації, форми нових інтерактивних комунікацій); вплив «нових медіа» на зміни у світі повсякденності; проблема злочинності нових медіатехнологій, вироблених «новими медіа»; механізми формування ідентичності і конструювання суб'єктивності, опосередковані «новими медіа».

Соціологічні аспекти віртуалізації інформаційно-комунікативного середовища, зокрема формування віртуальних співтовариств, досліджуються в роботах С. Бондаренко, Я. Засурського, О. Катаєвої, Х. Рейгольда, В. Щербини. Безпосередньо проблеми віртуа-

лізації соціальних інститутів розглядаються в роботах Д. Іванова.

Проблеми глобалізації аналізуються як в аспекті формування глобального економіко-політичного простору, так і в зв'язку зі становленням інформаційного суспільства; вони досліджуються в роботах Д. Іванова, Н. Лумана, М. Маклюєна, Е. Тоффлера. Особливо відзначимо роботи М. Кастельса, де проаналізовано глобальні мережні структури, що йдуть, на його думку, на зміну соціальним інститутам, а також роботи, в яких приділяється увага особистості в умовах глобалізації, а саме – роботи З. Баумана [2], Б. Маркова [11].

І нарешті, аспекти фрагментації аналізуються в роботах Е. Тоффлера, М. Кастельса, М. Альстонома і Е. Брінджольсона [16]. Причини цього явища досліджуються в роботах З. Баумана. З вітчизняних авторів, що досліджують процес просторово-темпоральної фрагментації способу життя, відзначимо Б.С. Гладарева [5]. З позицій фрагментації інтерес викликають роботи В. Нестерова [12] про спосіб життя в мережних співтовариствах, в яких фіксується нестійкість міжособистісних відносин.

Підкреслюючи обґрунтованість і високий науково-теоретичний рівень існуючих досліджень з проблем інформатизації суспільства, необхідно акцентувати, що більшість дослідників залишає такий аспект, як глобальні зміни, що відбуваються в самому суспільстві, без належної уваги. Тому новизну даного дослідження обумовлює відсутність у даний момент системного аналізу суспільних трансформацій в умовах становлення інформаційно-комунікативного середовища. Новизна і своєрідність цього явища вимагають адекватного відображення його на теоретичному рівні, що припускає розробку цілісної системи погоджених понять, які, з одного боку, досить повно повинні відображати сутність соціальних трансформацій, у тому числі, в молодіжному соціумі, а з іншого боку – органічно входити в сформовані концепти культурологічної науки.

Все сказане вище обумовлює необхідність комплексного аналізу та дослідження процесів найістотніших змін у сучасному українському суспільстві, зокрема, в молодіжному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрианова Т.В. Геополитика и культура [Текст]. – М.: ИНИОН, 2001. – 91 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / Перевод с англ. под ред. В.Л. Иноземцева [Текст]. – М.: Изд-во Логос, 2002. – 390 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования [Текст]: Пер. с англ. Иноземцев В.Л. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
4. Винер Н. Кибернетика и общество [Текст]. – М.: Ин. лит-ра, 1958. – 280 с.
5. Гладарев. Б.С. Информационно-коммуникационные технологии и проблемы контроля поведения индивидов [Текст] // Социологические исследования. – 2007. – № 8. – С. 42-51.
6. Иванов Д.В. Виртуализация общества [Текст]. – СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2000. – 165 с.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / (Пер. с англ. под научн. ред. О.И. Шкаратана). – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
8. Кастельс М. Становление общества сетевых структур // Новая индустриальная волна на Западе [Текст] / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 34–67.
9. Лугунов А.В. Социология Интернета: Социально-политические ориентации российской Интернет-аудитории [Текст] / Каф. Информационных систем в искусстве и гуманитарных науках филологич. Ф-та СПбГУ. – 2-е изд., доп. – СПб.: Филологический ф-т СПбГУ, 2003. – 314 с.
10. Маклюэн М. Галактика Гуттенберга [Текст]. – К.: НИКА-ЦЕНТР, 2003. – 206 с.
11. Марков Б.В. Демократия и Интернет [Текст] // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: Материалы Всероссийской объединенной конференции. СПб., 20–24 ноября 2000 г. – СПб., 2000. – С. 24–28.
12. Нестеров В. К вопросу о динамике сетевых сообществ [Электронный ресурс] // <http://flogiston.ru/articles/netpsy/groupdyn>
13. Тарасенко В.В. Антропология Интернет: самоорганизация «человека кликающего» [Текст] // Общественные науки и современность. – 2000. – №5. – С. 111–120.
14. Тоффлер Э. Третья волна [Текст]. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. – 778 с.
15. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике [Текст]. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1963. – 830 с.
16. Alstyne M van, Brynjolfsson E. Electronic communities: Global Village or Cyberbalkans? Date of access: June 25, 2001 [Text] // <http://web.mit.edu/marshall/www/papers/CyberBalkans.pdf>.